

DOI <https://doi.org/10.30525/2592-8813-2022-1-18>

САМОТНІСТЬ ВНУТРІШНЬО ПЕРЕМІЩЕНИХ ОСІБ УКРАЇНИ: ТЕОРЕТИЧНИЙ АНАЛІЗ ПРОБЛЕМИ

Ірина Нестеренко,

*аспірант лабораторії соціальної психології особистості
Інституту соціальної та політично психології
Національної академії педагогічних наук України (Київ, Україна)
ORCID ID: 0000-0002-6759-0418
irinanesterenko93@gmail.com*

Анотація. Проаналізовано семантичне поле поняття «внутрішньо переміщені особи» та його зв'язок з поняттями «переселенці», «біженці», «вимушені мігранти». Визначено, що однією з основних ознак «вимушеної міграції» є становлення різного роду небезпеки та загрози, відчуття невизначеності власного майбутнього у результаті психологічних травм, часто у зв'язку із тим, що громадяни анексованого Криму та окупованих областей Донецька і Луганська стали свідками руйнувань та різних видів насильства.

Обґрунтовано термін «вимушена внутрішня міграція» для українських ВПО, що здійснили переїзд внаслідок подій гібридної війни. Охарактеризовано та концептуалізовано сучасне поняття самотності особистості. Виявлено, що факторами суб'єктивного переживання самотності внутрішньо переміщених осіб є особливості системи соціальної підтримки, травматичність подій, стиль належності, стигматизація статусу ВПО. З'ясовано, що разом з негативними чинниками, що викликають самотність особистості загалом, ситуація вимушеного переїзду призводить до кризи особистісної, громадської (локальної) та соціальної ідентичностей.

Ключові слова: самотність, внутрішньо переміщені особи, вимушена міграція, біженці, ідентичність, соціальна ізоляція, стигматизація.

LONELINESS OF INTERNALLY DISPLACED PERSONS OF UKRAINE: THEORETICAL ANALYSIS OF THE PROBLEM

Iryna Nesterenko,

*Postgraduate Student of the Laboratory of Social Psychology of Personality
Institute for Social and Political Psychology of the
National Academy of Educational Sciences of Ukraine (Kyiv, Ukraine)
ORCID ID: 0000-0002-6759-0418
irinanesterenko93@gmail.com*

Abstract. The semantic field of the concept of "internally displaced persons" and its connection with the concepts of "migrants", "refugees", "forced migrants" are analyzed. It is determined that one of the main signs of "forced migration" is the emergence of various dangers and threats, feelings of uncertainty of their own future as a result of psychological trauma, often due to citizens of annexed Crimea and occupied Donetsk and Luhansk regions witnessed destruction and various types of violence. The term of personality loneliness is characterized and conceptualized. It was found that the subjective experience of loneliness of internally displaced persons is influenced by the peculiarities of the social support system, the trauma of events, the style of belonging, the stigmatization of the status of IDPs. It was found that together with the negative factors that cause loneliness in general, the situation of forced relocation triggers a crisis of personal, public (local), and social identities.

Key words: loneliness, internally displaced persons, migration from perforce, refugees, identity, social isolation, stigmatization.

Основна частина. Значним наслідком збройного конфлікту в Україні, що пов'язаний з анексією Криму та окупацією частини Донбасу, стало формування нового соціального статусу серед населення – внутрішньо переміщені особи (ВПО). З 2015 року Україна увійшла до десятки країн з найбільшою кількістю ВПО (UNHCR, 2018). За даними Міністерства соціальної політики України станом на кінець 2016 року, на обліку перебувало 1 331 742 сім'ї переселенців (1 652 512 внутрішньо переміщених осіб).

Попри те, що протягом восьми років збройної агресії РФ проти України, проблема ВПО не втрачала своєї актуальності, 24 лютого 2022 року під час запровадження військового стану на всій території України, проблема міграції українців у зв'язку з потребою евакуації набула більших масштабів. За цей час багато людей, які втратили житло, та були змушені тікати від війни – отримали оселі від проєктів державних забудовників, волонтерських чи підприємницьких організацій, соціально-психологічну підтримку, відновлення у реабілітаційних центрах. Втім, багато з них і досі змушені поневірятися деінде. Почуття самотності, загалом, закономірно актуалізується у міграційних процесах. Головним чином, це переживання актуалізується кризою ідентичності. У свою чергу, варто зважати, що вибудова та актуалізація нових ідентичностей є складним та кропітким багаторічним процесом (Блинова О. 2017; Губеладзе І. 2015; Лазаренко В. 2019).

Емоційні стани та особливості реагування внутрішніх мігрантів на стрес невизначеності, підсилені нарративами медійних політичних маніпуляцій, справляють чималий вплив на їхні адаптивні можливості, провокуючи виникнення низки негативних психологічних феноменів. Відчуття інакшості, ізоляваність від спільноти, в якій вони опинилися, переживання самотності й нездатності отримати підтримку – потенційні ризики для благополуччя ВПО, які становлять значну частку населення нашої країни. Отже, за мету дослідження було поставлено: здійснити теоретичний пошук та концептуалізувати поняття самотності внутрішньо переміщених осіб.

Внутрішньо переміщених осіб в Україні називають по-різному: «переселенці», «біженці», «вимушені мігранти». Деякі науковці стверджують, що українці зі статусом ВПО фактично стали біженцями у власній країні. Наразі, відповідно до Статті 1 чинного Закону України «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб», внутрішньо переміщеною особою є громадянин України, іноземець, або особа без громадянства, яка перебуває на території України на законних підставах та має право на постійне проживання в Україні, яку змусили залишити або покинути своє місце проживання у результаті або з метою уникнення негативних наслідків збройного конфлікту, тимчасової окупації, повсюдних проявів насильства, порушень прав людини та надзвичайних ситуацій природного чи техногенного характеру (Закону України «Про забезпечення прав і свобод...», 2022). Стаття 1 Закону України «Про біженців та осіб, які потребують додаткового або тимчасового або додаткового захисту» передбачає, що це особа, яка, *не є громадянином України, і внаслідок обґрунтованих побоювань стати жертвою переслідувань за ознаками раси, віросповідання, національності, громадянства, (підданства), належності до певної соціальної групи або політичних переконань* перебуває за межами країни своєї громадянської належності та не може користуватися захистом цієї країни або не бажає користуватися цим захистом внаслідок таких побоювань, або, не маючи громадянства (підданства) і перебуваючи за межами країни свого попереднього постійного проживання, не може чи не бажає повернутися до неї внаслідок зазначених побоювань (Закон України «Про біженців...», 2016).

Разом з тим, загальновідомо, що жителі окупованих територій були змушені отримати нові паспорти російського громадянства. Це дало країні агресору можливостями створення нових нарративів щодо ідентичності громадян тимчасово окупованих Українських територій. Також, з кожним роком окупації загострювалася прірва у питанні середньої та вищої освіти мешкан-

ців окупованих територій. Зважаючи на те, що ці школярі та студенти отримували атестати та дипломи російського зразка, кожного наступного року, починаючи з літа 2014 року, такі випускники ставали більш віддаленими від програм МОН України. Відповідно, здійснити внутрішнє переселення щоб стати абітурієнтами ЗВО на підконтрольних Україні територіях, або влаштуватися на роботу з російським дипломом не визнаних закладів освіти ставало новими викликами для нормативного врегулювання та ідентичності таких українців. Тобто, місцеве населення Криму та окупованої частини Донбасу, з одного боку дійсно залишається визнаними громадянами України, з іншого боку – є видимі наслідки намагань російської влади вважати цих людей представниками своєї федерації.

Дійсно, вимушені переселенці – це громадяни, що мали змінити місце свого проживання через вчинене щодо них насильство, або у разі реальної загрози переслідування за ознакою расової чи національної належності. А біженців відрізняє небажання або неможливість користуватися правами та захистом держави, до якої був здійснений переїзд. На думку І. Леонової (2015), такий стан справ створює умови, за яких український переселенець, не отримавши навіть певного статусу (такого як ВПО), відчуває себе поза правовим полем, беззахисним, переживає порушення власної ідентичності (оскільки на питання: «хто я?» може слідувати відповідь: «ніхто»).

Дослідники західних країн, даючи визначення українським ВПО з непідконтрольних державі територій, також використовують поняття «біженці» і «вимушені мігранти». Обґрунтовуючи термін «біженці», директор Центру східноєвропейських та міжнародних досліджень Оксфордського університету у Німеччині S. Gwendolyn (2020) пояснює, що переселенці з окупованих українських територій не представляють собою політичної або соціальної згуртованої організації, а постають, насамперед, як категорія соціальної політики чи гуманітарної допомоги.

У свою чергу, українська науковиця О. Капінус (2017) пропонує оперувати терміном «внутрішні вимушені мігранти» навіть на рівні нормативно-правових актів. Утім, варто звернути увагу, що поняття вимушеної та примусової міграції можуть різнитися. Так, до примусової міграції відносять депортацію як примусове насильницьке переселення осіб державою (наприклад примусове внутрішнє переселення українців внаслідок аварії на Чорнобильській АЕС 1986 року). А до критеріїв вимушеної міграції слід віднести переселення внаслідок військових, політичних подій, а також переслідувань на ґрунті релігійної, етнічної національної належності (Жванія, 2015). Зосереджуючи ж увагу на кримських ВПО, вчений університету Вісконсін-Медісон А. Charron (2020) доходить висновків, що міграція з окупованого Криму на материкову Україну не є ані виключно вимушеною, ані цілком добровільною.

Централізоване переселення мешканців окупованих територій Криму і Донецької та Луганської областей відбувалося восени-взимку 2014-2015 р. У цей період представники українських органів влади організовано допомагали здійснити переїзд (внутрішню міграцію) мешканцям вказаних регіонів, охарактеризувавши цей процес як евакуацію. Тобто, виходячи з того, що процес евакуації (якщо він не навчальний) здійснюється в разі, коли людям загрожує небезпека, та з того, що однією з основних ознак «вимушеної міграції» є становлення різного роду небезпеки та загрози, явище внутрішнього переміщення громадян анексованого Криму та окупованих областей Донецька і Луганська ми вважаємо цілком виправдано називати «вимушена внутрішня міграція».

Якщо потреба мешканців анексованої та окупованої у 2014-2015 роках української території переїхати, або в прямому чи переносному сенсі тікати, є до певної міри зрозумілою та виправданою для української спільноти, що приймає, то мотиви внутрішньої міграції мешканців територій проведення АТО (ООС) частіше залишаються незрозумілими та, навіть, викликають обурення. Зокрема, зустрічаються такі наративи: «Ви спочатку зрадили Україну, під-

корившись ворогові, а тепер, відчувши гіркий результат брехливих обіцянок російської влади, проситесь назад до України» (Тараненко, 2017).

За даними соціологічного дослідження в межах Української миротворчої школи Посольства Великої Британії в Україні, серед мешканців тимчасово окупованих територій спостерігається практика «відкладання переїзду». Йдеться про те, що люди до останнього моменту не хотіли вірити, що місце їх постійного проживання (територія ООС) стало небезпечним. До прикладу, жінка середнього віку з м. Щастя (окупований схід України), зазначала таке: «До последнего сидела, а потом уже как стало страшно, сидеть, ждать и бояться – нет смысла. В подвалах прятались, ванной, туалете. Матрасы накидывала на окно, подушки, знаете, оно как волной идет, чтоб осколки не попали на детей, потом еще матрасы на детей накидывала. А сама я сидела в шкафчике, у меня шкафчик маленький на кухне вот я сама там сидела, а дети были у меня в комнате» (Міхеєва, & Серєда, 2015).

Вивчаючи позиції мешканців Сходу і Заходу щодо подій на Донбасі як основи майбутнього ціннісного порозуміння, В. Васютинський (Коробка, Л. М., Васютинський, В. О., et. al, 2019) з поміж отриманих методом контент-аналізу даних напівстандартизованого інтерв'ю науковець виділив наступне. Зафіксовані відмінності у поглядах та цінностях видалися не стільки роз'єднувальними, скільки, скоріше об'єднувальними у представників Східної та Західної областей. Істотною мірою, спільні наративи стосувалися переживань через війну та смерті, а відмінні – звинувачень та обурень стосовно втручання українців із Заходу до справ Донбасу. В оцінках респондентів із міст Маріуполя та Львова, загалом на думку автора, виявилася вагома підстав пошуку і досягнення ціннісного порозуміння між мешканцями східних і західних регіонів як основи громадянського миру в Україні.

У працях, присвячених емоційним станам внутрішньо переміщених осіб, йдеться насамперед про самотність, яка виникає внаслідок відсутності ідентифікації з приймаючою громадою (Трубавіна, 2015), страху, що внутрішніх мігрантів співвідноситимуть із ворогом, а також внаслідок кризи їхньої власної ідентичності (Лазаренко, 2019; Блинова, 2017). У роботі І. Трубавіної (2015) визначено основні проблеми, притаманні ВПО, – відчуття незначеності власного майбутнього у результаті психологічних травм, часто у зв'язку із тим, що вони були свідками руйнувань та різних видів насильства. Звідси й інші пласти проблем: змушені покинути власні оселі, ВПО зустрілися з почуттям провини, безпорадності та віктимності, агресією, страхом та тривогою перед змінами, горем та переживанням втрати, кризою ідентичності. Всередині родин, які були змушені переїхати, кожен член сім'ї міг переживати власну особистісну кризу, тобто переживати ці події по-своєму, що лише ускладнювало можливість взаємопорозуміння та взаємопідтримки (Трубавіна, 2015). У дослідженні дисертантки Лабораторії психології мас і спільнот ІСПП НАПН України В. Лазаренко (2019) запропоновано поняття «переселенської ідентичності», адже соціальна ситуація переселення значно вплинула на самосприйняття переміщених осіб. У ході якісного аналізу даних ВПО з Донбасу також було виявлено, що їм характерна «екзистенційна відчуженість», що вбачається як симптом особистісної кризи.

Професор Херсонського державного університету О. Блинова серед чинників конструктивного розв'язання кризи ідентичності ВПО виділяє, в першу, чергу соціальні (групові). До них, зокрема, науковиця віднесла міру добровільності та вимушеності переїзду, благополуччя подружніх стосунків у родині мігранта, наявність соціальної підтримки, якість соціального капіталу мігранта, позитивне сприйняття переселенцями та представниками приймаючої спільноти один одного, державну політику, спрямовану на підтримку інтеграції внутрішніх мігрантів, що евакуювалися в більш безпечні регіони. До другої групи чинників авторка віднесла індивідуальні чинники. Серед них: вік та стать, міра рівня освіти та соціального статусу, наявність внутрішнього локусу контролю, гнучкість та диференційованість Я-концепції,

«когнітивна складність», толерантність до невизначеності, комунікативна компетентність (Блинова, 2017).

Емпірично дослідивши питання соціальних ідентичностей та їх зв'язку із прикордонними конфліктами, В. Пушкар та О. Малишева (2015) серед багатьох інших аспектів виділили громадську ідентичність. Науковці зазначили, що з метою досягнення групової єдності, носії деяких соціальних ідентичностей в областях, близьких до регіонів воєнного конфлікту, створюють та експлуатують соціальні уявлення про негативний образ колективного Іншого як такого, що становить пряму загрозу. Як результат, мешканці цих регіонів часто мають амбівалентні настанови, що породжує несумісність певних ідентичностей і, тим самим, унеможлиблює їх мирне співіснування, стає підґрунтям для міжособистісних конфліктів.

Така асиметрія ідентичностей, вірогідно, пов'язана зі стигматизацією громадян та поглибленням ворожнечі між ними, що, на думку більшості дослідників, які займаються проблемами ВПО, є наслідками медійних нарративів східної держави-агресора у ході ведення нею гібридної війни. Так, у своїх дослідженнях проблем адаптації, стратегій та причин переселення внутрішньо переміщених осіб О. Міхеєва та В. Серєда (2015) також підкреслюють, що низка соціокультурних проблем, із якими зіштовхуються українські внутрішні мігранти зі Сходу та Криму, пов'язані із різними світоглядами, моделями поведінки, політичними переконаннями та мовою. Співробітники лабораторії консультативної психології та психотерапії Інституту психології імені Г.С. Костюка в своїх дослідженнях також наголошують на необхідності створення нових само-ідентифікацій ВПО. Психолога, що працює із переселенцем у новому місці перебування, дослідники вбачають за представника нового середовища, і тому, емпірично вивчають образ такого спеціаліста у роботі з ВПО (Плескач, & Уркаєв, 2018).

Одними з першочергових проблем ВПО є психологічні наслідки соціальної депривації та ізоляції (Леонова, 2015), загострення переживання самотності. Самотність може виступати об'єктивним статусом, тобто стосуватися людини, що проживає сама, або не має сім'ї, однак акцентуємо не на фізичній ізоляції, а саме на суб'єктивному відчутті браку потрібних значущих соціальних контактів. Через нестачу емоційної близькості самотність може переживатися як покинутість чи відірваність від соціуму, навіть якщо в оточенні є багато різних людей. Під час такого переживання бракує довіри та симпатії, тобто глибокого емоційного зв'язку, який характеризує наявність справжніх друзів, колег-однодумців, рідних та близьких.

Дослідники різних культур відрізняють самотність за своїм лінгвістичним значенням від дуже близьких і споріднених у вжитку понять самоти або усамітнення. «Самотність» (loneliness) значно частіше має індикатори негативного емоційного стану, тоді як «усамітнення» (solitude) радше відтворює позитивний стан духовного збагачення шляхом повернення до себе, своїх потреб, бажань та ціннісних орієнтацій. У свою чергу, «одинокість» частіше вживається для позначення офіційного чи об'єктивного статусу як-то відсутність подружньої пари чи відсутність серед живих близьких родичів, членів сім'ї, або одноосібного проживання у помешканні.

Проблема самотності є широко вивченою у сучасній психологічній науці. Великою мірою це пов'язано з тим, що численні спроби концептуалізувати поняття самотності розпочалися ще до самостійного становлення психологічної науки, а саме з витоків філософії. Особливу увагу проблемі переживання самотності надавали представники екзистенціалізму, розглядаючи її в якості принципу замкненого антропологічного універсуму, відповідно до якого внутрішня ізолюваність – основа індивідуального буття будь-якої людини. Втім, різноманітні психологічні підходи здебільшого концептуалізують самотність як багатомірне полідетерміноване явище.

Таким чином, можна вбачати три виміри такої концептуалізації. До першого можна віднести підходи, у яких самотність семантично пов'язана з *відсутністю інтимної прихильності*, відчуттям порожнечі, залишеності та незрозумілості іншими (Fiske, 2013; Lieberman,

2013; Cascioppo, & Patrick, 2008). Сюди можна віднести багаточисельні західні дослідження, що розглядали самотність через призму потреби соціальної належності (the need to belong). Застосування підходів метатеорії потреби належності у розумінні соціальної природи самотності знайшли своє відображення у дослідженнях М. Lieberman (2013), який вивчає неврологічну основу соціальної поведінки загалом, а також у емпіричних дослідженнях J. Casioppo & W. Patrick (2008), що за своєю суттю відображають неврологічну основу безпосередньо самотності. Таким чином, науковці констатують, що людський мозок еволюціонував, значною мірою, задля задоволення соціальних потреб.

До другого виміру концептуалізації можна віднести певні *емоційно-комунікативні* підходи, що стосуються самотності як недостатньої *кількості* соціальних стосунків. Ця нестача може супроводжуватися відчуттями або почуттями печалі та туги, «порожнечі», власної відірваності, а також певним компонентом депривації. З цього погляду, самотність людини виникає як результат невідповідності між соціальним досвідом та соціальним очікуванням (Rokach, 2018). На формування таких очікувань впливають соціальні настанови, які транслюють рідні, школа, професійне оточення, а також політичні сили через безпосереднє спілкування та медіа-нарративи. Тож, самотність тут розглядається як тонкий баланс між соціальними нормами та особистими потребами, які можуть різнитися від культури до культури.

Власне, третій вимір – самотність як результат кризи *ідентичності*. Цей підхід передбачає, що сформована, стійка соціальна ідентичність може сприяти зменшенню переживання самотності. Так, результати нещодавнього емпіричного дослідження C.N. Peterson (2018) показали, що при вираженій соціальній ідентичності учасники повідомляють про нижчий рівень емоційної та соціальної самотності порівняно з іншими групами.

Одна з найбільш фундаментальних моделей самотності у психологічних дослідженнях (Rokach, 1989) розглядає її обумовленість такими трьома кластерами: дефіцит стосунків, травматичні події, змінні характеру та розвитку.

Кластер *дефіциту стосунків* включає три фактори:

- фактор *соціального відчуження* (що містить «сепарацію від близьких» та «ізоляцію від інших»);
- фактор *неадекватної системи соціальної підтримки* (яка, у свою чергу, складається зі «скаліченої соціальної підтримки» та «неналежності»);
- фактору *складних стосунків* (що має такі складові, як «нездійснені стосунки» та «жорстокі стосунки»).

Кластер *травматичних подій* також має у своєму складі три фактори, а саме:

- *мобільність/зміни* (поділяється також на «відірваність від власного коріння» та сепарацію від сім'ї чи значущих інших);
- *втрати* (містить «смерть» та «розрив стосунків»);
- *кризи* (різкі або значні зміни у «Внутрішньому Всесвіті», усвідомлення кінцевості буття);

Кластер *змінних характеру та розвитку* поділяється на такі два фактори:

- *дефіцити розвитку* (що також включають «холодний дім», сімейний розкол, периферійність батьків, епізодичні дитячі травми);
- *особистісні вади* (страх перед близькістю, негативне самосприймання, дефіцит соціальних навичок, захворювання або фізичні вади, авersive соціальний досвід).

Американський дослідник J. Сассіорро (2015) та його послідовники визначають три інші категорії самотності, що відображають тип стосунків зі складниками «нестачі». *Інтимна*, або безпосередньо емоційна самотність, є відображенням прагнення мати близьку людину для глибокого зв'язку любові й довіри. Самотність, що відноситься до виміру *соціальної*, передбачає прагнення мати якісну дружбу, соціальне товариство та підтримку. Також виділяється

так звана *колективна* самотність, де людина позбавлена кола спілкування чи спільноти людей, які поділяють її розуміння сенсу життя, цінності та інтереси. Відповідно, почуття самотності виникає, коли є брак стосунків у будь-якому з цих вимірів, тому повноту і якість життя можливо забезпечити лише шляхом наповнення кожного з них.

Прихильники теорії належності вважають найголовнішим предиктором успіху та здоров'я у взаємовідносинах (як інтимних, романтичних, так і сімейних й будь-яких платонічних) стиль психологічної належності (*attachment style*). Більше того, деякі емпіричні дослідження вказують на те, що стиль належності у стосунках впливає на суб'єктивне відчуття самотності, та, навіть, є одним з факторів його виникнення (Berlin, Cassidy, & Belsky, 1995). Суттєвим виявляється зв'язок між показниками самотності та належності. У дослідженні Wiseman et al. (2006) самотність респондентів значно корелювала з показниками уникнення належності й тривожної належності, та обернено корелювала з показниками безпеки (відчуття захищеності, можливості ефективно спілкуватися без остраху бути вразливим у своїх стосунках). Крім того, тривожно-амбівалентний стиль належності позитивно корелював із самокритикою та залежністю. А конструкт самокритики виявився медіатором між належністю та самотністю.

Не дивлячись на те, що психометричний аналіз демонструє симптомологічну, статистичну та функціональну розрізненість самотності й депресії, самотність збільшує окремі прояви депресивної симптоматики. Йдеться насамперед про погіршення апетиту, безсоння або тривожний сон, пов'язані з факторами об'єктивної соціальної ізоляції та соціально-демографічними змінними сприйняття стресу і соціальної підтримки (Cacioppo, & Cacioppo, 2018).

Самотність є наслідком замкненості на негативному колі емоцій, що включає почуття провини, образу, аутоагресію, відчуження, недовіру до інших. Це, у свою чергу, поступово звужує коло довірливого спілкування. Тобто кількість спілкування з оточуючими людьми може мати вигляд достатньої, але зникає відчуття його цінності. Зв'язок з іншими людьми перетворюється у механічну дію, монотонний обмін інформацією. Спостерігається деградація особистісної ідентичності, що призводить до складнощів в опануванні життєвих труднощів, які перетворюються в нерозв'язні проблеми і, накопичуючись, спричиняють ще сильнішу самотність, людина відчувається ніким не зрозумілою і глибше занурюється в депресивні стани.

Отже, у контексті вимушеного переселення можемо визначити *самотність* як переживання (стан, почуття) особистістю неприємної або неприпустимої відсутності якості певних стосунків. Сюди входять ситуації, коли кількість існуючих стосунків менша, ніж вважається бажаною або допустимою, а також ситуації, коли бажана близькість не була реалізована. Таким чином, розглядається самотність, що включає спосіб сприйняття, переживання та оцінки переселенцем своєї ізольованості та відсутності спілкування з іншими людьми.

Висновки. Тікаючи від війни в інші регіони України, переселенці з Донбасу та Криму, як і більшість будь-яких мігрантів, були приречені зануритися в переживання покинутості та ізольованості. Для багатьох з них переживання самотності підживлюється почуттям втрати рідних чи друзів, статусу, успішного бізнесу, власної оселі, що залишилися у владі окупантів, або були знищені у ході військових операцій.

Таким чином, ключовими предикторами самотності ВПО можна визначити *втрату* певного статусу; *кризу особистісної ідентичності*; *стигматизацію ВПО* в умовах гібридної війни; *почуття провини*.

Зазначені фактори та передумови виникнення та заглиблення почуття самотності ВПО стають на заваді психологічного благополуччя, почуття безпечної належності до української національності, нарощування соціального капіталу, формуванню нової локальної (просторової) ідентичності внутрішнього мігранта.

References:

1. Blynova, O. (2017). *Sotsialno-psykholohichni chynnyky podolannia kryzy identychnosti vymushenykh mihrantiv [Socio-Psychological Factors of Overcoming the Identity Crisis of Forced Migrants]*. Osobystist' yak sub'yekt podolannya kryzovykh sytuatsiy : psykholohichna teoriya i praktyka [Personality as a subject for crisis management: psychological theory and practice], Sumy: SumDPU imeni A. S. Makarenka, (pp. 162-179) [in Ukrainian].
2. Vasiutynskyi, V. (2017). Indyvidualni i kolektyvni stratehii adaptatsii miskykh hromad do zhyttia v period voiennoho konfliktu [Individual and collective strategies for adaptation of urban communities dwellers to life in times of an armed conflict]. *Problems of Political Psychology*, 5 (19), 43–53. [in Ukrainian].
3. Hubeladze I. (2015) *Silska molod u misti: poshuk identychnosti* [Rural youth in the city: the search for identity]. Kyiv: Milenium. [in Ukrainian].
4. Zhvaniia T. (2015). Suchasna vymushena mihratsiia: sotsialno-politychni aspekty [Modern forced migration: socio-political aspects]. *Suchasne suspilstvo: politychni nauky, sotsiolohichni nauky, kulturolohichni nauky – Modern society: political science, sociological sciences, cultural sciences*, 46-56 [in Ukrainian].
5. *Zakon Ukrainy «Pro bizhentsiv ta osib, yaki potrebuiut dodatkovoho abo tymchasovoho zakhystu» 2016 [Law of Ukraine "On Refugees and Persons in Need of Additional or Temporary Protection" 2016]*. Ofitsiinyi sait Verkhovnoi Rady Ukrainy [The official website of the Verkhovna Rada of Ukraine] <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3671-17#Text> [in Ukrainian].
6. *Zakonu Ukrainy «Pro zabezpechennia prav i svobod vnutrishno peremishchenykh osib» 2022. [Law of Ukraine "On Ensuring the Rights and Freedoms of Internally Displaced Persons" 2022.]*. Ofitsiinyi sait Verkhovnoi Rady Ukrainy [The official website of the Verkhovna Rada of Ukraine]. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1706-18#Text> [in Ukrainian].
7. Kapinus O. (2017). Derzhavne rehuliuвання vymushenoї mihratsii: poniatiino-katehorialnyi aparat [State regulation of forced migration: conceptual and categorical apparatus]. *Public Administration and Local Government, issue, №3(34)*, (pp. 17–25) [in Ukrainian].
8. Korobka, L., Vasiutynskyi, V., Vinkov, V., Hubeladze, I., Husiev, I., & Mialenko V. (2019). Spilnota v protsesi tsinnisnoho porozuminnia v umovakh voiennoho konfliktu [Community in the process of value understanding in conditions of military conflict]. *Spilnota v umovakh voiennoho konfliktu: psykholohichni stratehii adaptatsii [Community in the context of military conflict: psychological strategies of adaptation]*. Kropyvnytskyi : Imeks-LTD, 222–295. [in Ukrainian].
9. Lazarenko V. (2019) Kartohrafuiuchypereseleennia: potentsial vykorystanniapsykhoheohrafichnykh metodiv dlia vyvchennia sotsialno-psykholohichnoho zmistu vymushenoho pereseleennia [Mapping displacement: the potential of using psychogeographical methods to explore the socio-psychological meaning of displacement]. *Problemy politychnoi psykholohii. Zbirnyk naukovykh prats – Problems of political psychology. Collection of scientific works*, 8(22), 49–62 [in Ukrainian].
10. Leonova I. (2015). Teoretychnyi analiz problemy sotsialno-psykholohichnoi adaptatsii vymushenykh pereselentsiv v Ukraini [Theoretical analysis of the problem of social and psychological adaptation of internally displaced persons in Ukraine.]. *Aktualni problemy sotsiolohii, psykholohii, pedahohiky – Current issues of sociology, psychology, pedagogy*, 4(29), 94-100 [in Ukrainian].
11. Mikheieva O., Sereda V. (2015). *Suchasni ukraïnski vnutrishno peremishcheni osoby: osnovni prychny, stratehii pereseleennia ta problemy adaptatsii [Modern Ukrainian internally displaced persons: main causes, resettlement strategies and adaptation problems]*. In *Stratehii transformatsii i preventsii prykordonnykh konfliktiv v Ukraini – Lviv: Halytska vydavnycha spilka*, 9–49 [in Ukrainian].
12. Pleskach B., Urkaiev V. (2018). Subiektyvnyi obraz spetsialista ta yoho znachennia dlia rozvytku psykhoterapevtychnykh stosunkiv z vnutrishno peremishchenymy osobamy. [Subjective image of a specialist and its significance for the development of psychotherapeutic relationships with internally displaced persons]. In *Aktualni problemy psykholohii. Konsultatyvna psykholohiia i*

- psykhoterapiia – Current issues of psychology. Counseling psychology and psychotherapy*, 3(14), 153–190. [in Ukrainian].
13. Pushkar V., Malysheva O. (2015). *Sotsialni identychnosti ta yikh zviazok iz prykordonnymy konfliktamy [Social identities and their connection with border conflicts]*. In *Stratehii transformatsii i preventsii prykordonnykh konfliktiv v Ukraini Halytska vydavnycha spilka – Strategies for Transformation and Prevention of Border Conflicts in Ukraine*, Lviv: Galician Publishing Union, 50–135 [in Ukrainian].
 14. Taranenko O. (2017). Pereselentsi, bizhentsi, vyhnantsi? Semantychno-tsinnisna nevyznachenist statusu VPO v ukrainskii masovii svidomosti [Immigrants, refugees, exiles? Semantic and value uncertainty of IDP status in the Ukrainian mass consciousness]. ISSN 2308–3255 *Dialoh: Mediaindustrii – Dialogue: Media industry*, 23, 93–119 [in Ukrainian].
 15. Trubavina, I. (2015). Problemy vnutrishno peremishchenykh osib v Ukraini yak osnova sotsialno-pedahohichnoi roboty z nymy [Problems of internally displaced persons in Ukraine as a basis of social and pedagogical work with them]. *Pedahohichni nauky: teoriia, istoriia, innovatsiini tekhnolohii. Sumy – Pedagogical sciences: theory, history, innovative technologies. Sumy*, 8(52), 434–446 [in Ukrainian].
 16. Berlin, L., Cassidy, J. & Belsky, J. (1995) Loneliness in Young Children and Infant Mother Attachment: A Longitudinal Study. *Merrill-Palmer Quarterly*, 41(1), 91–103. [in English].
 17. Braithwaite, A., Salehyan, I. & Savun, B. (2019) Refugees, Forced Migration, and Conflict: Introduction to the Special Issue, *Journal of Peace Research*, 56(1), doi:10.1177/0022343318814128. [in English].
 18. Cacioppo S., Grippo A., London S., and Cacioppo J. (2015) Loneliness: Clinical Import and Interventions. *Perspectives on Psychological Science*, 10(2), <https://doi.org/10.1177/1745691615570616>. [in English].
 19. Cacioppo J., Cacioppo S. (2018) Loneliness in the Modern Age: An Evolutionary Theory of Loneliness (ETL) *Advances in Experimental Social Psychology Volume 58, 2018*, 127–197, doi:10.1016/bs.aesp.2018.03.003. [in English].
 20. Cacioppo, J.T., & Patrick, W. (2008). Loneliness: Human Nature and the need for social connection. *New York, NY: W.T. Horton & Company*. [in English].
 21. Charron A. (2020). Somehow, We Cannot Accept It’: Drivers of Internal Displacement from Crimea and the Forced/Voluntary Migration Binary, published online: 03 Feb 2020, doi: 10.1080/09668136.2019.1685649. [in English].
 22. Fiske, S. (2013). Social beings: Core motives in social psychology (3rd ed). *Hoboken, NJ: John Wiley & Sons, Inc.* [in English].
 23. Gwendolyn S. (2020) War and Displacement: The Case of Ukraine, *Europe-Asia Studies*, 72:3, 347–353, DOI:10.1080/09668136.2020.1728087. [in English].
 24. Hawkley, L., & Cacioppo, J. (2010). Loneliness Matters: A Theoretical and Empirical Review of Consequences and Mechanisms. *Annals of Behavioral Medicine*, 40, 218–227. doi:10.1007/s12160-010-9210-8 [in English].
 25. Lieberman, M. (2013). *Social: Why our brains are wired to connect*. New York, NY: Broadway Books. [in English].
 26. Peterson, C. (2018). How social identity influences social and emotional loneliness. *Walden University*, Retrieved 13 June 2020 from <https://scholarworks.waldenu.edu/dissertations/5772/>. [in English].
 27. Rokach, A. (1988). Theoretical Approaches to Loneliness: From a Univariate to a Multidimensional Experience. *Review of Existential Psychology and Psychiatry*, 19, 225–254. [in English].
 28. Rokach, A. (2018). Effective Coping with Loneliness: A Review. *Open Journal of Depression*, 7, 61–72. doi: 10.4236/ojd.2018.74005. [in English].
 29. UNHCR (2018) *Global Trends: Forced Displacement in 2017* (Geneva, UNHCR), available at: <http://www.unhcr.org/global-trends2017>, accessed 20 January 2020. <https://bit.ly/3qx2O8r> [in English].

30. Vanhalst, J., Luyckx, K., Raes, F., & Goossens, L. (2012). Loneliness and depressive symptoms: The mediating and moderating role of uncontrollable ruminative thoughts. *The Journal of Psychology: Interdisciplinary And Applied*, 146(1-2), 259-276. doi:10.1080/00223980.2011.555433. [in English].
31. Wiseman, V., Kim, M., Mutabingwa, T. K., & Whitty, C. J. (2006). Cost-effectiveness study of three antimalarial drug combinations in Tanzania. *PLoS medicine*, 3(10), 1844–1850. doi: 10.1371/journal.pmed.0030373. [in English].